

KÖNYVESPOLC

NÉPKÖLTÉSZET A REFORMKORBÓL

1846-ban jelent meg az Erdélyi János által sajtó alá rendezett *Népdalok és Mondák* I. kötete, vagy ahogy a tudós szerkesztő és kiadó nevezte: „*a magyar népnek első könyve*”. Nemcsak ez nyitotta meg a XIX. századi népköltési gyűjtemények sorát, de több mint fél évszázadon át mintát is adott a népköltészet és a népmesék további kiadásához. A címben szereplő *monda* akkoriban még mesét jelölt, s a dalok kottáit anyagi okok miatt nem tudták közreadni, holott Erdélyi és kortársai is jól tudták, hogy a népdal nem vers, csak dallamával együtt létezik. Az első népköltési gyűjtemény helytelen példája mégis napjainkig meghatározta kiadványaink arculatát.

1846 márciusában (a József-napi vásáron) már kapható volt az 5 ezer (!) példányban kinyomtatott „*népkönyv*”, amely 32 nyomdai íven 476 dalt és 3 mondát tartalmazott, egy drágább és egy olcsóbb kiadásban. Az olcsóbbat a „*falusi s szegényebb sorsú köznép*” számára vidéken forgalmazták. A kiadás költségeit egy nevével elhallgató ügyvéd előlegezte meg Erdélyinek, aki a Tudományos Akadémiához, ill. a Kisfaludy Irodalmi Társasághoz beküldött kéziratot dalgyűjtemények szövegeiből válogatott. A *Népdalok és mondák* II. kötete 1847-ben, a III. kötete pedig 1848-ban jelent meg. A II. kötetben adta közre Erdélyi máig érvényes, mélyenszántó gondolatait *Népdalköltésztünnkről*, amely a néprajz szakos hallgatók számára évtizedeken át kötelező olvasmány volt az ELTE Folklore Tanszékén. E három kötetet követte az 1851-ben kiadott *Magyar közmondások könyve*, amelyet ugyancsak a Kisfaludy Társaság megbízásából készített el Erdélyi János, majd évtizedeken át egy nyomdai korrektúrapéldányba bekötött

üres lapokon folyamatosan bővítgetett. Ez a korrektúrapéldány az Erdélyi hagyatékot gondozó T. Erdélyi Ilona irodalomtörténész (János unokája) lakásában van, és évtizedek óta kritikai kiadásra vár a *Népdalok és mondák* köteteivel együtt.

Mindezeket azért bocsátottam előre, mert ezek a 170 évnél régebbi népköltési gyűjtemények és az MTA Kézirattárában őrzött eredeti kéziratok ma már a szakkönyvtárak rejtett (sajnos, egyre fogyatkozó) kincseinek számítanak, kutatók és egyetemi hallgatók sem igen forgatják lapjaikat – legfeljebb online –, nemhogy az átlagolvasó, akinek számára egykor ezek készültek.

Ezért öröndetes és méltánylandó hát az a törekvés Erdélyi János szülőföldje, Nagykapos és földije, Demjén Kovács Erna részéről, hogy a hajdan kiadott dalok, mesék és szólásmondások legjava újra a keze ügyébe kerülhessen a népköltészet iránt érdeklődőknek.

A kötet anyagát összeállító és válogató szerkesztő az Erdélyi János által kialakított/megnevezett témacsoportok szerint (*Szerelmi dalok; Lakodalmi és ünnepélyi versek; Bor- lakoma- és táncdalok; Gúnydalok és rokonneműek; Komolyneműek és rokonneműek; Szent énekek; Történeti és nemzeti dalok; Katona- és hadi dalok; Románcok és rokonneműek; Játék- és gyermekdalok; Csángó dalok; Székely dalok; Íróktúl; Hazafi dal*), a számbeli arányosság elvét szem előtt tartva 205 dalt és monda elnevezéssel 10 mesét adott újra közre, modernizált helyesírással. A *Népdalok és mondák* három kötetében összesen 1320 dal és 32 prózai alkotás szerepelt, feltüntetve azok származási helyét, a jegyzetekben pedig megnevezve a jelentősebb gyűjtőket is, sőt tükröztetve Erdélyi szépítő/javító, változatokat egységesítő kiadási elgondolásait. Szándékosan

nem írok *népdalt*, mert az eredeti gyűjtemény elég jelentős része (több, mint 1/3-a) közismert, közszájon élő ún. „*közköltészeti*” alkotás volt, nem is beszélve az *Íróktúl* című fejezet verseiről. A fenti tematikus csoportosítás egyébként jól mutatja, hogy nemcsak a lírai dalok, hanem az epikus balladák, vallásos népelemek, lakodalmi versek is helyet kaptak a *Népdalok és mondák* kötetekben.

A szép kiadású, megnyerő külsejű válogatás egyik fontos újítása az, hogy 960 szólást és közmondást is tartalmaz a tárgyszavak betűrendjében és az eredeti, 1851-es kiadás szerkesztői jegyzeteivel, köztük jó néhány olyat is,

amelyet T. Erdélyi Ilona a családi archívumból bocsátott Demjénné Kovács Erna rendelkezésére. A kiadvány másik értéknövelő újdonsága T. Erdélyi Ilona lényegre törő összefoglalása a kötet elején (*Életmű és személyiség. Erdélyi János, 1814–1868*). Ez a bevezető tanulmány rövid – a családi kötelek ellenére is objektivitásra törő – summája a parasztsorból kinőtt, sokoldalú, a szó valódi értelmében európai látókörű és igényű tudóssá vált Erdélyi János életpályájának. Az unoka a kortársi vallomások segítségével (Vachot Imre, Arany János) árnyalt és megnyerő képet rajzolt Erdélyi emberi személyiségéről. (A monografikus igényű pályakép T. Erdélyi Ilona tollából 2015-ben jelent meg a pozsonyi Kalligram Kiadónál.)

A kötet másik információgazdag tanulmánya a szerkesztő Demjénné Kovács Erna történeti visszapillantása Erdélyi János népköltészeti gyűjteményeiről és a népköltészetről, közmondásokról vallott felfogásáról. Mindenkinek illő és érdemes tudni, hogy a folklór, a szellemi néphagyományok, s benne a népköltészet gyűjtése és kiadása a

XIX. században még hazafias feladatvállalás volt. A népköltészet gyűjtése és kiadása a magyar kultúra területén végzett közmunkának számított. A tájszavak, régies kifejezések magyarázata, az ABC-rendbe szedett dalkezdősorok mutatója, a mondák és mesék első megjelenésének helyei, a kiadásban szereplő 960 közmondás értelmező/magyarázó jegyzeteire történő utalások zárják a válogatást.

Végezetül: bár a válogatás megjelentetését nemcsak a Nagykapos és Vidéke Társulás, hanem a Nemzetstratégiai Intézet is szorgalmazta, támogatta (eredetileg az 1846-os kiadvány 170. évfordulójára, a 2016-os ún. Erdélyi Emlékév keretében), nem hallgathatom el hiányérzetemet, azt a tényt, hogy még a kötet születésénél bábáskodó kutatók sem tudják, hol, kinél lehet hozzájutni a példányokhoz. Pedig ott lenne a helye az egyetemi tanszékek, középiskolák, művelődési házak könyvtáraiban, hiszen – mint cseppben a tenger – a népdal/népmese/közmondás fogalom 200 évvel ezelőtti jelentését mutatja meg, ezért tehát a XIX. századi népies irodalom- és folklórsztétika „alapművének” tekinthető.

(„...a népek ajkáról eltanulva...” Válogatta Erdélyi János népköltészi gyűjteményéből. Válogatta, összeállította és sajtó alá rendezte: *Demjénné Kovács Erna*. Nemzetstratégiai Kutatóintézet–Nagykapos és Vidéke Társulás, Budapest–Nagykapos, 2017. 315 oldal)

Küllös Imola

FELVIDÉKI BÁNYAVÁROSOK SZAKRÁLIS KINCSEI

A középkori Magyarország arany-, ezüst- és színesércbányászata Európában kiemelkedő jelentőségű volt. Az Árpád-kor végén, a XIII. század második felében az európai aranytermelés négyötödét (mintegy ezer kg/év), az ezüsttermelésnek pedig több mint egynegyedét (tízezer kg/év) a Magyar Királyság adta.